

VENEMAA JA IRAANI KASVANUD KOOSTÖÖ

Ukraina sõda on andnud Iraanile ajaloolise võimaluse tasakaalustada suhteid Venemaaga, mis seni olid Venemaa poole kaldu.

Venemaa ja Iraani mitmekülgne koostöö muutub väga tõenäoliselt veelgi tihedamaks. Selle võimaliku taseme määravad ära ennekõike Venemaa vajadused lahinguväljal ja Iraani valmisolek neid vajadusi väärilise tasu eest rahuldada.

Venemaa ja Iraani suhted vähemalt lähiaastatel väga tõenäoliselt strateegilisteks siiski ei arene.

Alates Vene Föderatsiooni täiemahulise sissetungist Ukrainasse 24.02.2022 on Moskva asunud otsima uusi partnereid nn globaalse lõuna riikide hulgast, kõigepealt selleks, et vähendada oma puudujääke lahinguväljal, aga ka sanktsioonide mõju ja rahvusvahelise isolatsiooni leevendamiseks ning pikemas perspektiivis Lääne-vastase telje moodustamiseks. Iraan, kellega viljeleti enne sõda küll kasvavaid, kuid võrdlemisi oportunistlikke diplomaatilisi ja majandussuhteid ning tehti sõjalist koostööd ennekõike Süüria küsimuses, on nüüdseks muutunud Moskvale üheks olulisimaks partneriks ning suhted Islamivabariigiga on tihenened märkimisväärselt mitmes valdkonnas.

SÕJALINE KOOSTÖÖ

Vene-Iraani suhete uut taset oli märgata 2022. aasta septembris, kui täheldati, et Vene relvajõud kasutavad Ukraina sõjas Iraani päritolu droone Shahed-136. Iraani droonid kujutavad endast võrdlemisi odavat relva, mis võimaldab täiendada Vene relvajõudude puudulikke mehitamata õhusõidukite (UAV) võimekusi. Praeguseks on Iraan tarninud Venemaa relvajõududele sadu Shahed- ja muud tüüpi droone, mida kasutatakse Ukraina taristu ründamiseks. Samuti rajatakse üheskoos droonide Shahed-136 monteerimise ja tootmise tehas Tatarstani Alabuga erimajandustsooni. Praeguseks see tehas vähemalt osaliselt juba töötab ning seal toodetud droone on Venemaa Ukrainas tõenäoliselt ka kasutanud. Venemaa eesmärk on toota ise 2025. aastaks 6000 drooni. Selle saavutamine on kaheldav, arvestades vajalike Lääne elektroonikakomponentide puudust ja muid probleeme. Selline kogus droone kujutaks endast lisakoormust Ukraina õhutõrjele.

2022. a sügisel sõlmisid Venemaa ja Iraan leppe maa-maa-tüüpi Iraani ballistiliste lühimaarakettide Fateh-110 ja Zolfaghar tarneks Venemaale. Ennekõike on Iraani hoidnud venelasi raketidega varustamast ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon 2231 ning selle aegumise järel (oktoober 2023) paika jäänud või kehtestatud lääneriikide sanktsioonid ja muud Iraani ballistiliste raketidega seotud tegevusi piiravad meetmed. Iraanile on oluline hoida alles sellised suhted Läänega, mis võimaldaksid aeg-ajalt

leevendada Iraani-vastaseid sanktsioone ja seeläbi turgutada Iraani majandust, kuna Venemaa ei ole Iraanile Lääne asemel majanduslikus mõttes tõsiseltvõetav alternatiiv.

Iraani ballistiliste rakettide tarne Venemaale Ukraina sõjas läbimurret ei tooks, kuna Iraani võimekused ei ole tõenäoliselt piisavad, et varustada Venemaad rakettidega suures mahus ja pika aja jooksul.

Lisaks on Iraani jaoks oluline tema kui vastutustundliku, rahvusvahelisi reegleid järgiva riigi kuvand. Seetõttu eitabki Iraan senini igasuguse sõjalise toe pakkumist Venemaale Ukraina sõjas. Olulist rolli mängib ka Venemaa võimekus ja soov Iraanile rakettide vastu midagi samaväärset pakkuda. Iraani senise toe eest on Kreml lubanud tarnida Iraanile 24 Su-35 hävitajat, mis on moodsaim Venemaa relvastuses olev hävituslennuk. Samuti käib mõningane koostöö kosmosetehnoloogia valdkonnas – näiteks 2022. aasta augustis lennutati Venelaste abiga Baikonuri kosmodroomilt kosmosesse Iraani satelliit Khayyam, kuid siin on Venemaa võimekused sanktsioonide jt sõjast

tulenevate mõjude tõttu piiratud. Tuumarelvade ehitamiseks vajalikku oskusteavet Venemaa lähiajal Iraanile valmis jagama ei ole. Iraani ballistiliste rakettide tarne Venemaale tähistaks Vene-Iraani suhete arengus küll uut taset, kuid Venemaa jaoks see Ukraina sõjas läbimurret ei tooks, kuna Iraani võimekused ei ole tõenäoliselt piisavad, et varustada Venemaad rakettidega suures mahus ja pika aja jooksul.

MAJANDUSSUHTED

Venemaa ja Iraan, kes varem olid rahvusvahelisel energiaturul rivaalid, on sanktsioonide tagajärjel teineteise poole pöördunud. Seda koostööd ilmestavad mitu kahepoolset lepet, neist olulisim ehk 2022 suvel sõlmitud 40 mld USA dollariline koostöömemoorandum Gazpromi ja Iraani Riikliku Naftakompanii (NIOC) vahel ühisprojektide elluviimiseks energeetikavaldkonnas, mis võimaldaksid ennekõike nafta, maagaasi ja nafta-maagaasi-vastu vahetustehinguid (*swap-deal*) Venemaa ja Iraani vahel. Maagaasi vahetustehingu puhul pumpaks Venemaa oma gaasi Iraani ja Iraan ekspordiks oma gaasi näiteks Omaani ja Pakistani. Selle hõlbustamiseks on kokku lepitud, et Gazprom osaleb gaasiväljade arendamises Iraani lõunaosas ning torujuhtmete ja maagaasi veeldamise terminalide ehituses Iraanis. Gazpromi eesmärk on omada võimalikult suurt kontrolli Iraani energiasektori üle, et see teeniks ennekõike Venemaa huve. Kuigi Iraani huvitab väga oma energiasektori arendamine, on ta samal ajal ka varmas kaitsma oma majanduslikku suveräänsust. See muudab Iraani Venemaale energiakoostöös keeruliseks partneriks ning pooltevahelised läbirääkimised kulgevad üsna raskelt.

Ukraina sõja puhkemise järel on Venemaa jaoks oluliseks muutunud saada selline ligipääs Lähis-Ida ja Lõuna-Aasia turgudele, mis väldiks Läänemerd ja Türgi väinu, kuna Venemaa ei pea neid oma kaubateede jaoks enam ohutuks. Seetõttu on Venemaa võtnud eesmärgiks luua transpordikoridoride võrgustik Kaspia mere piirkonnas. Tihe koostöö käib Iraaniga näiteks nn Põhja-Lõuna koridori kallal, mille harud jookseksid üle Kaspia mere ja mööda selle rannikuid. Koridori lääneharu (Vene Föderatsioon–Aserbaidžaan–Iraan) tarvis sõlmisid Venemaa ja Iraan 2023. aasta mais leppe puuduoleva 164 km pika (Astara-Rasht) raudteeühenduse ehitamiseks Iraanis, mis on plaanitud valmima 2028. aastaks. Keerulise maastiku tõttu kuluka (Venemaa hinnangul 1,6 mld USA dollarit) projekti elluviimise tarvis on kokku lepitud, et Venemaa eraldab selleks riikliku laenu. Arvestades projekti maksumust ja keerukust ning asjaolu, et osapoolte vahel on seni olnud arvestatavaid erimeelsusi, on tõenäoliselt oodata probleeme selle plaanitud tähtjaks valmimisega. Samal ajal püüab Venemaa hõlbustada ka koridori idaharu (Vene Föderatsioon–Kasahstan–Turkmenistan–Iraan) kasutamist ning on selles osalevate riikidega ühtlustanud komplekstariife ja püüdnud kiirendada tolliprotseduure.

Kõne all on ka teised koridorid, näiteks sellised, mis Iraanis ebastabiilsuse tekkimisel väldiksid selle territooriumit nii palju, kui võimalik, ning viiksid Iraani asemel välja Türgi sadamateni. Mainitud koridoride efektiivsus on kokkuvõttes küsitav, arvestades näiteks erinevate riikide tolliprotseduuridele kuluvat aega, koridoride läbilaskevõimet ja ka potentsiaalseid pingeid regioonis, kuid need on Venemaale kuvandi mõttes olulised.

Mõningane koostöö on saavutatud ka panganduses, näiteks ühendati 2023. aasta jaanuaris Vene Föderatsiooni ja Iraani finantssõnumite edastussüsteemid SPSF ja SEPAM ning kokku on lepitud ka maksesüsteemide MIR ja Shetab ühendamine, mis võimaldaks arveldada rahvusvaluutades. Maksesüsteemide ühendamist takistavad jätkuvalt tehnilised probleemid ja muud raskused, mistõttu on selle rakendamine lähiajal küsitav. Panganduskoostöösse soovitakse kaasata ka Valgevene.

Kuigi lähiajal on oodata kahepoolsete majandussuhete kasvu, seavad mõlemale riigile kehtestatud sanktsioonid sellele siiski piiri. Samal ajal pakuks ühe poole, kas Venemaa või Iraani sanktsioonide leevendamine sellele riigile võrreldamatult paremaid võimalusi Lääne turgudel ning seega kaoks motivatsioon kahepoolseid majandussuhteid kasvatada.

KOOSTÖÖ RAHVUSVAHELISTES ORGANISATSIOONIDES

Selliste rahvusvaheliste organisatsioonide nagu Euraasia Majandusliidu, Shanghai Koostööorganisatsiooni ja BRICS-iga ühinemisel² on Iraan paljuski lootnud Moskva toele, mida Iraan näeb kui vastutasu Venemaale seni pakutu eest. Samal ajal on Iraani osalus nendes organisatsioonides oluline ka Venemaale, kuna tõstab Kremli silmis nende kaalu rahvusvahelisel areenil, soodustab kaubandust liikmesriikide vahel ja suurendab sõltumatust Ameerika Ühendriikidest, pakkudes samas ka võimalusi sanktsioonidest mööda hiilimiseks.

PROGNOOS

Vene-Iraani tiheneva koostöö võimaliku taseme määravad ära ennekõike Venemaa vajadused lahinguväljal ja Iraani valmisolek neid vajadusi väärilise tasu eest rahuldada.

Ukraina sõda on andnud Iraanile ajaloolise võimaluse tasakaalustada suhteid Venemaaga, mis seni olid Venemaa poole kaldu, kuna Venemaa vajab Iraani rohkem kui kunagi varem. Vene-Iraani koostöö tiheneb väga tõenäoliselt veelgi ning selle võimaliku taseme määravad ära ennekõike Venemaa vajadused lahinguväljal ja Iraani valmisolek neid vajadusi väärilise tasu eest rahuldada.

Samal ajal jäävad Vene-Iraani suhete arengut piirama mõlemale riigile kehtestatud sanktsioonid, lahknevad huvid, kestev usaldamatus teineteise suhtes, aga ka kultuurilised erinevused. Tähelepanuväärne on Venemaa jätkuv üleolevus iraanlaste suhtes, mida Vene ametnikud ei suuda ka kahepoolsetel kohtumistel varjata. Näiteks ei nõustunud välisminister Sergei Lavrov Iraani välisministri Hossein Amir-Abdollahiani visiidil Moskvasse 2023 kevadel minema tema auto juurde, et eskortida Iraani välisminister isiklikult välisministeeriumi hoonesse, mida Iraani pool eeldas. Samuti on Vene ametnikud omavahelistes vestlustes viidanud iraanlaste realsustaju puudumisele ning võrrelnud iraanlasi erinevate parasiitidega.

² Shanghai Koostööorganisatsiooni liige on Iraan alates 2023 juulist, Euraasia Majandusliiduga sõlmis Iraan vabakaubandusleppe 2023 detsembris ja BRICS-i liige on Iraan alates 2024 jaanuarist.

VF-i välisminister Sergei Lavrov ja Iraani välisminister Hossein Amir-Abdollahian kahepoolsel kohtumisel Moskvast 2023. a. kevadel. Hoolimata VF-i kasvanud vajadusest Iraaniga suhteid arendada ei tunne selle ametnikud iraanlaste vastu erilist sümpaatiat.

Allikas: Yury Kochetkov/AP

Mööda ei saa vaadata ka Venemaa püüetest hoida suhteid Laheriikidega. Selle näiteks võiks tuua Venemaa 2023. aasta suvel tehtud otsuse tunnustada kolm Hormuzi väinas olevat vaidlusalust saart – Abu Musa, Suurem Tunb ja Väiksem Tunb – Araabia Ühendemiraatidele kuuluvaks. Venemaa seisukoht ärritas Iraani tugevalt, mida Teheran Moskvale ka väljendas.

Iisraeli-Hamasi konflikti osas on Venemaa kutsunud araabia riike üles olema aktiivsemad palestiinlaste toetamisel, et piirata Iraani rolli ja väljapaistvust selles. Suhtluses araabia riikidega muudel regiooni julgeolekut puudutavatel teemadel kumab läbi Moskva püüd presenteerida oma suhteid Iraaniga vähem tähtsana, kui nad tegelikult on, et hoida ja süvendada koostööd araabia maadega.

Suhete arendamisel Venemaaga saadavad kõhklused ka Iraani. Mitte kõik Iraani poliitikud ja ametnikud ei ole huvitatud koostööst Venemaaga, kuna mõistavad, et reaalsuses oleks suhete parendamine Läänega majanduslikult kasulik, rääkimata võimalusest säästa end nii lisanaktsioonide kui rahvusvahelise halvakspanu eest, mis Venemaa kui agressori toetamise eest Iraanile paratamatult osaks saab.

Eelmainitud põhjustel jäävad Vene-Iraani suhted vähemalt lähiaastatel väga tõenäoliselt pragmaatilisteks, põhinedes teineteise vajadustel, ning strateegilisteks ei arene.

VENEMAA JA PALESTIINA KÜSIMUS

Venemaa Föderatsiooni poliitika muutumist Iisraeli suunal märkas Välisluureamet esimest korda 2023. aasta alguses, kui Moskva asus Palestiina küsimuses võrreldes varasema neutraalsema positsiooniga selgelt Iisraeli-vastastele seisukohtadele. Sama poliitika jätkus ka hiljem ja sai maailma avalikkusele nähtavaks 2023. aasta kevadel, kui Venemaa oli ÜRO Julgeolekunõukogu eesistuja.

Palestiina küsimuse terav esile kerkimine maailmapoliitikas oktoobris 2023 andis Venemaale võimaluse püüda olukorda ära kasutada, et olla diplomaatiliselt nähtav ning tugevdada oma Ukrainas otsustava sõjalise edu puudumise ja saadud kaotuste tõttu kõikuma löönud suurriigi kuvandit, näidates end tugeva araabia riikide toetajana, kellel samal ajal on kaalukas roll ÜRO Julgeolekunõukogu alalise liikmena. Venemaa eesmärk oli püüda õnnestada lääneriike globaalselt, vastandades Ukrainat ja Palestiinat, üritades samal ajal suurendada Vene narratiivide kandepinda mitte üksnes araabia, vaid laiemalt globaalse lõuna riikide seas. Venemaa läbiv sõnum, sh suletud uste taga, oli, et olukorras, kus Moskva otsib lahendusi rahu saavutamiseks Lähis-Idas, kehtestab Lääs piiranguid nendele Venemaa püüetele, mis lahknevad Lääne huvidest, ja püüab neid nurjata.

Võimalik, et Moskva loodab oma araabia riikidele meelepärase lähenemisega Palestiina küsimuses aidata pikemas perspektiivis kaasa ka enda majandushuvide edendamisele araabia riikides, et selle abil vähendada Lääne sanktsioonide mõju ning tihendada koostööd regioonriikidega.

Venemaa huvides on rahvusvahelised konfliktid, mis nõuavad USA ja teiste lääneriikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide tähelepanu ja ressursse. Venemaa loodab, et lääneriikide tähelepanu ja ressursside kandumine mujale aitab kaasa Moskva pikaajalisele eesmärgile vähendada Lääne toetust Ukrainale.